

Дар'я Костриця
студентка 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: к.і.н., старший викладач Маркевич О. В.

Культурно-освітня діяльність Чину Св. Василя Великого на Правобережній Україні від 1617 р. - до сер. XIX ст.: історіографія питання

Актуальність дослідження обумовлюється тенденціями в розвитку історичної науки, а саме з відновленням незалежності України в дослідженнях намітився потяг до висвітлення замовчуваних раніше сторінок історії. Тому, в контексті цих тенденцій варто звернути увагу на питання історії діяльності Української греко-католицької церкви та, особливо, її провідника – Чин Св. Василя Великого. Мета дослідження полягає в опрацюванні та аналізі історичних досліджень присвячених культурно-освітній діяльності Чину Св. Василя Великого на Правобережній Україні від 1617 р. - до сер. XIX ст.

Чин Св. Василя Великого (далі – ЧСВВ) – провідний чернечий орден Української греко-католицької церкви, що організаційно був оформлений в 1617 р. [11, с. 3]. Протягом XVII - першої половини XIX ст. василіанські монастирі виступали центрами культурно-освітнього розвитку на Правобережній Україні. Ченцями ордену було засновано 3 друкарні, в яких з 1628 р. і до кінця XVIII ст. було надруковано понад 1300 видань. На початку XIX ст. в культурно-освітній діяльності василіан намітились негативні тенденції: імперська політика намагалась всіляко припинити функціонування греко-католицької церкви.

Історіографічні дослідження культурно-освітньої діяльності ЧСВВ на Правобережній Україні від 1617 р. - до середини XIX ст. можна поділити на три великих блоки: перший блок – праці з церкви та релігійної думки в Україні, другий блок – праці з історії української культури, третій блок - синтетичні праці з історії Чину Святого Василя Великого.

Характеризуючи перший блок, в першу чергу варто звернути увагу на дослідження С. Томашівського, який вивчав етнополітичні та церковно-релігійні трансформації на українських землях. У «Записках ЧСВВ» (Жовка, 1932 р.) була опублікована стаття «Вступ до історії церкви на Україні» [8]. Серед дослідників української церкви варто виділити Миколу Чубатого,

дослідження якого були викладені у двотомній праці «Історія християнства на Русі-Україні» (Нью-Йорк, 1965 р.; Рим, 1976). В цій праці М. Чубатий ставить Почаївський «Богогласник», що був виданий василіанами 1790 р., у ряд з «Києво-Печерським патериком» (XII ст.) і «Кобзарем» Т. Г. Шевченка [11].

До синтетичних праць варто віднести роботу С. Крижанівського та С. Плехія «Історія церкви та релігійної думки в Україні» (Київ, 1994 р.). Розглядаючи ЧСВВ автори користувались монографіями василіанських учених (А. Великого, М. Ваврика, І. Патрила), описали специфіку монастирського життя [5]. Робота С. Крижанівського «Церква у суспільно-економічному розвитку Правобережної України XVIII – першої половини XIX ст.» (Київ, 1999 р.), присвячена висвітленню діяльності василіан у зазначений період та її значення для розвитку українських земель [4].

Другий блок включає в себе низку досліджень з історії української освіти та друкарства. В першу чергу, привертає увагу дослідження Я. Ісаєвича «Видавничі осередки і друкарні», де можна віднайти інформацію про специфіку василіанських видавничих осередків та їхніх видань [3]. В праці іншого дослідника О. Дзюби «Бібліотеки України» (Київ, 2003 р.) подана інформація про відкриття та розвиток бібліотек при василіанських монастирях [2].

Третій блок допомагає безпосередньо відтворити діяння ЧСВВ, представлений численними дослідженнями з його історії. До нього, в першу чергу, варто віднести працю М. Ваврика «Нарис розвитку і стану Василіанського Чина XVII–XX ст.: топографічно-статистична розвідка» (Рим, 1976 р.) [1].

Праця В. Лось «Освітня та видавнича діяльність Греко-Католицької Церкви (Правобережна Україна першої третини XIX ст.)» (Житомир, 2004 р.) стосується освітньої та видавничої діяльності уніатів на Правобережній Україні [6]. До даної теми звернувся й М. Салаха, висвітливши її в праці «Освітня діяльність Чину Св. Василя Великого на Правобережній Україні кінця XVIII - першої третини XIX ст.» (Острог, 2011 р.) [7].

Архітектурну значимість василіанських монастирів, особливості та унікальність їх побудови відображають дослідження Б. Хіхляча «Архітектура василіанських монастирів Поділля XVIII ст.» [9]. Дослідник виокремив конкретні риси василіанського монастирського будівництва, звернув увагу на окремі монастирські комплекси.

Однією з найновіших та фундаментальних, що в повній мірі розкриває культурно-освітню діяльність ЧСВВ, це праця «Монаший Чин отців Василіан у національному житті України» (Львів, 2005 р.), автором якої є П. Шкраб'юк [10]. Ця робота стала узагальненим доробком його досліджень ЧСВВ і була видана у видавництві «Місіонер», що нині є друкованим органом ЧСВВ. Автор використав низку архівних та опублікованих документів, інших праць, на основі чого висвітлив внесок василіан у культурне та суспільне життя українського населення, зокрема в XVIII - першій половині XIX ст.

Загалом, кожний з трьох історіографічних блоків вміщає велику кількість праць, в яких представлена культурно-освітня діяльність Чину Святого Василя Великого. Ці всі дослідження були написані головним чином в другій половині XX – на початку XXI ст. і ґрунтуються на архівних та опублікованих документах. Вагомими є дослідження М. Ваврика, який є представником василіанських учених. Саме його роботи слугували основою для більш пізніших досліджень інших авторів. Так, зокрема, на сучасному етапі, найвагомішою серед них стала робота П. Шкраб'юка.

Більшість з проаналізованих робіт висвітлюють освітню та видавничу діяльність василіан. Звертається увага на значення самих монастирських комплексів чину, які, на думку Б. Хіхлача, виділяються з ряду інших монастирських забудов того часу.

Історичні дослідження культурно-освітньої діяльності Чину Святого Василя Великого на Правобережній Україні від 1617 р. - до сер. XIX ст. представлені рядом синтетичних праць з історії церкви та релігійної думки в Україні, з історії української культури та окремими працями з історії ЧСВВ. Всі вони становлять великий науковий доробок і дають змогу висвітлити актуальні нині аспекти життя не просто конкретного монаршого Чину, а всієї Української Греко-Католицької Церкви.

Список використаної літератури:

1. Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василіанського Чина XVII–XX ст.: топографічно-статистична розвідка / М. Ваврик [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http ://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7199/file.pdf](http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7199/file.pdf).
2. Дзюба О.М. Бібліотеки України / О. М. Дзюба, В. Я. Фрис // Історія Української культури: Українська культура другої половини XVII-

XVIII століть. У п'яти томах. – Т. 3. – Київ: Наукова думка, 2003. – С. 814–833.

3. Ісаєвич Я. Видавничі осередки і друкарні / Я. Ісаєвич // Історія української культури: Українська культура другої половини XVII–XVIII століть. У п'яти томах. – Т. 3. – К. : Наукова думка, 2003. – С. 743–791.

4. Крижанівський В. Церква у суспільно-економічному розвитку Правобережної України XVIII – першої половини XIX ст. / В. Крижанівський. – К. : Вища школа, 1999. – 127 с.

5. Крижанівський О. П. Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. П. Крижанівський, С. М. Плохій. – К. : Либідь, 1994. – 335 с.

6. Лось В. Освітня та видавнича діяльність Греко-Католицької Церкви (Правобережна Україна першої третини XIX ст.) / В. Лось // Велика Волинь. – Житомир, 2004. – С. 240–247.

7. Саламаха М. П. Освітня діяльність Чину Св. Василя Великого на Правобережній Україні кінця XVIII – першої третини XIX ст. / М. П. Саламаха // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер.: Історичне релігієзнавство. – 2011. – Вип. 4. – С. 170–180.

8. Томашівський С. Історія церкви на Україні / С. Томашівський // Предрук з «Записок чина Св. Василя Великого». – Том IV, Вип. 1-2. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1127256/>

9. Хіхляч Б. М. Архітектура василіанських монастирів Поділля XVIII ст. / Б. М. Хіхляч // Праці Центру пам'яткознавства : Зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 16. – С. 65–78.

10. Шкраб'юк П. Монаший Чин отців Василіан у національному житті України / П. Шкраб'юк. – Львів : ВВП «Місіонер», 2005. – 439 с.

11. Шкраб'юк П. Монаший чин отців Василіан у суспільно-культурному житті України [Текст]: автореферат дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 / П. В. Шкраб'юк; Нац. акад. наук України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознавства [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07spvkju.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.